

Kuti Éva — Marschall Miklós

A nonprofit szektor fogalma

Egy definíciós vita és ami mögötte van

Az elnevezés

Az elnevezés — úgy tűnik — eldőlt anélkül, hogy valaki eldöntötte volna. Egyaránt nonprofit szektorról beszélnek és írnak a kutatók, a szektor gyakorlati szakemberei és miniszteriális irányítói. Nyelvünkbe ismét bevonult tehát egy angol (pontosabban: ezúttal kifejezetten amerikai) kifejezés, s ismét anélkül, hogy az általa leírt fogalommal akár csak azok is tisztában lennének, akik a divatos szót nap mint nap használják.

Maga a jelenség nem meglepő. Nemcsak azért nem, mert a hasonló esetek meglehetősen gyakoriak, azért sem, mert a megragadni kívánt tartalom leírására valóban nem volt szavunk. A nonprofit szektor különböző intézményeinek (például alapítványok, egyesületek, egyletek, körök, klubok stb.) van ugyan magyar nevük, de összefoglaló elnevezésük nincsen. (A társadalmi szervezetek elnevezését azért nem tekintjük ilyennek, mert nem minden nonprofit szervezetet foglal magában, az alapítványok például kimaradnak belőle, s ráadásul az utóbbi évtizedekben erősen hivatalos színezetet kapott, sokkal inkább szolgált az állami irányítású, nagy szervezetek — mint például a TIT vagy a Hazafias Népfront —, mint a társadalmi öntevékenységek intézményeinek megjelölésére.)

A négy évtizedes bűnlustás után fejlődésnek indult szektornak tehát nevet kellett keresni, s ezt a nevet onnan vettük át, ahol a nonprofit szervezetek a legerősebbek, legnagyobb súlyúak, a velük kapcsolatos elméleti és empirikus kutatások a legkiterjedtebbek, vagyis az Egyesült Államokból.

Hogy ez az önkéntelen választás szerencsés volt-e vagy szerencsétlen, arról most már aligha érdemes elmélkedni, de talán nem lesz haszontalan áttekinteni az eredeti választékot, a szektor különböző országokban, illetve különböző szakértők által használt elnevezéseit. Ezek a következők:

- Franciaország: *économie sociale* (társadalmi gazdaság)
- Nagy-Britannia: *voluntary sector* (öntevékeny vagy önkéntes szektor)
- *charities* (jótékonyági szervezetek)

- non-governmental organizations (nem-kormányzati szervezetek)
 non-statutory organizations (nem-hivatalos szervezetek)
 nonprofit sector (nonprofit szektor);
- NSZK: Vereins- und Verbandswesen (az egyesületek rendszere)
 gemeinnütziger Sektor (a közjót szolgáló szektor)
 Gemeinwirtschaft (közszolgáltató gazdaság)
 Nicht-Erwerbssektor (nem üzleti szektor);
 - Olaszország: volontariato (öntevékenység)
 associazionismo (egyesületi mozgalom)
 terzo settore (harmadik szektor);
 - USA: nonprofit sector (nonprofit szektor)
 third sector (harmadik szektor)
 independent sector (független szektor)
 voluntary sector (öntevékeny vagy önkéntes szektor)
 tax-exempt sector (adómentes szektor)
 philanthropic sector (jótékonyági szektor).

Mint a felsorolás mutatja, a különböző országokban alkalmazott elnevezések a nonprofit szektor más-más jellemzőjét emelik ki, amiben korántsem csak kialakulásuk történelmi véletlenei tükröződnek, hanem a nonprofit szervezetek társadalmi-gazdasági szerepének, beágyazottságának országok közötti különbségei is. (Lásd erről bővebben ugyanabban a folyóirat számban Wolfgang Seibel tanulmányát!)

Az amerikai elnevezés átvételének kétségekívül megvan az az előnye, hogy így a magyar szóhasználatban eleve egy olyan kategória gyökeresedik meg, amely a szektor egyik legfontosabb, sőt, talán a legfontosabb jellemzőjét hangsúlyozza: a nem profitcélokat követő működést, és az esetleg mégis keletkező profit szétosztásának tilalmát. További előny az is, hogy az elnevezés világszerte terjedőben van, a nemzetközi összehasonlítások döntő többségükben ezzel dolgoznak, alkalmazása tehát mindenképpen könnyíti a szektorral kapcsolatos nemzetközi kommunikációt.

Jelentős hátrány viszont, hogy az elnevezés valójában nem egyértelmű, félreértésekre ad alkalmat, s ezek a félreértések rendszeresen be is következnek. A nonprofit ugyanis azt is jelenthetné, hogy egyáltalán nem képződik profit (aminthogy a szervezetek számottevő részénél tényleg nem is termelődik), s így — pusztán az elnevezés alapján — sokan hiszik azt, hogy a nonprofit szektorhoz tartozásnak a profittermeléstől való tartózkodás a kritériuma. További gondot jelent, hogy bármilyen fontos is a szektor azonosításában a nonprofit jelleg, önmagában a profit hiánya mégsem elegendő a szervezetek nonprofit szektorba sorolásához. A piaci szektor vállalataival is előfordulhat, hogy nem tudnak profitot felmutatni, de ebből nem következik, hogy nonprofit szervezetté válnának.

Olyan definícióra van tehát szükség, amely magában foglalja a nonprofit szektorhoz tartozás szükséges és elégséges feltételeit, s így kiküszöböli az elnevezésből adódó félreértések lehetőségét. Egy ilyen definíció megalkotása rendkívül nehéz, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy eddig sem itthon, sem külföldön nem sikerült az érdekelteknek megegyezniük benne. Mielőtt kísérletet tennénk a definíció alapelemeinek meghatározására, először áttekintjük a hazai definíciós viták legfontosabb sűrűsödési pontjait. Az itt elmondottak elsősorban annak a vitának a tapasztalatain alapulnak, amelyet a Nonprofit Ku-

tatócsoport (a csoportot ugyanebben a számban Harsányi László mutatja be) rendezett ez év májusában.

A definíciós vita legfontosabb kérdései

Mint a korábbiakban láttuk, a nonprofit szektort — többek között — harmadik szektornak is szokás nevezni. Ez az elnevezés arra utal, hogy a gazdaság első és második szektora, a piaci és az állami szektor mellett, azok működését részben kiegészítve, részben korrigálva egy harmadik szektor is tevékenykedik, amelynek szervezetei nem profitcélokat követnek, de ugyanakkor az államtól is függetlenek, s intézményesültségük, szervezeti stabilitásuk miatt nyilvánvalóan az informális szférától is elkülönülnek.

A szektorokat egymástól elválasztó határok természetesen egyetlen országban sem élesek, de Magyarországon, ahol a nonprofit szektor (ezer szabályozási bizonytalanság közepette) még csak most van kialakulóban, különösen elmosódtak. Nem véletlen tehát, hogy a definíciós vitákban is ezekkel az elhatározásokkal kapcsolatban a legnagyobbak a véleményeltérések, legélesebbek a megfogalmazások.

Elméletileg viszonylag még a piaci és a nonprofit szektor közötti választóvonal a legkevésbé vitatott (már persze, ha a korábbiakban említett félreértésektől eltekintünk). A gyakorlatban ugyan elég nehéz megkülönböztetni egymástól a valódi nonprofitokat és azokat a szervezeteket, amelyek csak az adókedvezmények megszerzése érdekében választják a nonprofit formát, de ezek a visszaélések a nonprofit szektor definíciója szempontjából közömbösek. Az adóhivatalnak komoly gondokat okozhat az ilyen ál-nonprofit szervezeteknek a kiszűrése és visszakényszerítése a piaci szektorba, de ez nem olyan kérdés, amellyel a kutatóknak foglalkozniuk kellene.

Érdekes viszont az a határeset, amikor a munkanélküliség elleni harc jegyében, a foglalkoztatottsági helyzetet javítandó, profitmotívumok nélkül hoznak létre munkahelyeket. Az ilyen vállalkozások formailag semmiben nem különböznek profitorientált társaiktól, legkevésbé konkrét tevékenységüket tekintve. Céljuk, a foglalkoztatottság növelése, közcél, s mint ilyen, támogatásra érdemes, indokolja a nonprofit státust, s az ezzel járó adókedvezményeket. A másik oldalon, a piaci versenytársak részéről azonban némi joggal fogalmazódhat meg a versenysemlegesség megsértésének vádja. Felvethető az a kérdés is, hogy a tartósan veszteségesse váló vagy éppen csak vegetálásra képes piaci vállalkozások szintén munkahelyeket biztosítanak, tehát ugyanezen az alapon ők is folyamodhatnának a nonprofit státusért, ami az adókedvezmények jóvoltából esetleg biztosíthatná továbbélésüket. Az ezzel kapcsolatos problémákat részletesebben elemzi Nagy Gyula és Neumann László tanulmánya.

Még bonyolultabb kérdéseket vet fel az állami és a nonprofit szektor egymástól való elhatárolása. A szervezetek tevékenységi elven való besorolása mellett lándzsát törő szakemberek egy része még addig a szélsőséges álláspontig is eljutott, hogy az egész közszolgáltatásokat nyújtó állami szektort a nonprofit szféra részének kellene tekinteni. (Nehéz lenne megmondani, hogy reakciója vagy szerves folytatása-e ez az álláspont az elmúlt évtizedek gondolkodásmódjának. Akkor még

az állampolgári öntevékenységet is államosítani igyekeztek, egyszektorúvá téve ezzel a társadalmi problémák kezelését. Most — a ló másik oldalára átesve — némelyek még az állami intézményeket is nonprofit szervezetnek szeretnék látni, újra előállítva ezzel a korábbi, sokat kárhoztatott egyszektorúságot.)

Bármennyire szélsőségesek is azonban a fenti vélemények, el kell ismernünk, hogy reális magjuk van: az állami és a nonprofit szektor közötti határvonalat valóban rendkívül nehéz meghúzni. Nehéz mindenütt, még a nonprofit szervezeteknek centrális társadalompolitikai szerepet szánó Egyesült Államokban is, hogyne lenne akkor problematikus az államszocializmustól éppen csak megszabadult Magyarországon. Mint Salamon (1989) kimutatta, a nonprofit szervezetek bevételeinek jelentős része még az USA-ban is állami megrendelésekből és állami támogatásokból származik. Magyarországon sem lehet ez másképp, annál is kevésbé, mert az adott jövedelemszint és a csökkenő életszínvonal mellett aligha lehet a magánadományok viharos növekedésére számítani. A pénzügyi függés és a szakmai függetlenség nem teljesen összeegyeztethetetlen ugyan, de összeegyeztetésük semmiképpen sem könnyű feladat. Egyszerre szükséges hozzá a kormányzat tudatos önkorlátozása és a nonprofit szervezetek társadalmi, szakmai hátterének megerősödése. A nonprofit (például alapítványi) forma önmagában nem garanciája a függetlenségnek. Ha egy intézmény teljes egészében az állami költségvetéstől függ, s vezetőit, irányítóit a kormányzat jelöli ki, akkor hiába hívják alapítványnak, szövetségnek vagy egyesületnek, az állami intézményektől legfeljebb a neve különbözteti meg.

Hasonlóan elmosódottak a határok és gyakoriak a határesetek a nonprofit szektor és az informális szféra egymástól való megkülönböztetésében. Itt sem vagyunk híján szélsőséges véleményeknek, akad, aki még a családban folyó tevékenységeket is a nonprofit szektor részének tekintené. Lényegében itt is ugyanaz a logika, ugyanaz a tevékenységi elvű megközelítés uralkodik, mint azoknál, akik az állami szektort a nonprofit szektor részhalmazának tartják. Ha magából a tevékenységből indulunk ki, akkor valóban nem sok különbséget lehet találni a családon belül az idős szüleit ápoló egyén, az egyházi szeretetotthon önkéntes ápolónője és az állami szociális otthonban alkalmazott nővér által nyújtott szolgáltatások között. (Mellesleg, a piaci elven működő szociális otthonok szolgáltatásai szintén igen hasonlóak.) A nonprofit szervezetek jelentős része valóban nem tesz mást, mint amit a családok, baráti társaságok, szomszédsági közösségek informálisan, minden intézményesülés nélkül, szervezeti keretektől függetlenül tesznek. A kérdés az, hogy hol van az a határ, amelytől kezdve egy embercsoport valamilyen célra szerveződve már eléggé kilép az informalitásból ahhoz, hogy nonprofit szervezetnek lehessen tekinteni. Kézenfekvőnek tűnik ebben a tekintetben rájuk magukra hagyni a döntést, s csak azokat a csoportokat sorolni a nonprofit szervezetek közé, amelyek ezt maguk kezdeményezik oly módon, hogy formális szervezetté alakulnak. (Az empirikus vizsgálatokban egyébként nincs is más lehetőség. Szervezetként számbavenni csak az olyan csoportosulásokat lehet, amelyek hivatalosan is léteznek.)

A definícióval, a szektorok egymástól való elhatárolásával kapcsolatos viták egyik legfontosabb tanulsága számunkra az, hogy a konk-

rét tevékenység nem ad támpontot a szervezetek besorolásához. A másik tanulság az, hogy definíciónk nem lehet egy dimenziójú, a nonprofit szektor körülhatárolásához több kritérium együttes alkalmazására van szükség.

Kísérlet a nonprofit szektor definiálására

Az itt következő definíciós kísérlet során igen erősen támaszkodunk mindarra, amit a nonprofit szektor nemzetközi szakirodalmából, a hazai vitákból és a részvételünkkel folyó nemzetközi összehasonlításból tanultunk. Tisztában vagyunk vele, hogy nem lehet tökéletes, minden elvi és gyakorlati kérdést megválaszoló, az elméleti és az empirikus vizsgálatokhoz egyaránt jó alapot nyújtó definíciót adni. Mint minden eddigi definíció (közülük egyet Martin Knapp és Susan Saxon-Harrold tanulmányából az olvasó is megismerhet), erősen kötődik azokhoz a körülményekhez, amelyek között született. Úgy gondoljuk, hogy a mai magyar viszonyok között viszonylag tág fogalom meghatározásra van szükség, olyan definícióra, amelybe a keletkezõben, alakulóban levõ új meg új nonprofit szervezetek könnyen beleférnek. Sem a már létező szervezeti formákat, sem a jelenleg érvényben lévő hatósági szabályozás elemeit nem tartanánk célszerűnek beépíteni a meghatározásba. Feltételezzük, hogy a formák még bővülni fognak, a szabályozás pedig minden valószínűség szerint szigorodik és differenciálódik majd.

Definíciónk kizárólag arra törekszik, hogy a nonprofit szektort a többi szektortól megkülönböztesse. A szektor belső strukturálódását nem tudja és nem is akarja tükrözni. Ennek megfelelően a nonprofit szektort úgy definiáljuk, mint a következő kritériumoknak megfelelő szervezetek összességét:

→ Nem profitcélok által vezérelt szervezetek. Nem kizárt ugyan, hogy akár alaptevékenységükkel, akár vállalkozói tevékenységükkel profitra tesznek szert, de azt semmiképpen nem osztják szét a tagok és a vezetők között, hanem eredeti céljaik elérése érdekében használják fel.

→ A kormányzattól közvetlenül nem függő szervezetek. Ez nem zárja ki, hogy akár állami támogatásban, akár állami megrendelésekben részesüljenek, de sem intézményesen, sem jogilag nem tartozhatnak az állami szférába. Saját vezető testületük van, tevékenységük fölött a kormányzati szervek csak törvényességi ellenőrzést gyakorolnak.

→ Formális szervezetek, vagyis olyan egységek, amelyek bizonyos mértékben intézményesültek, szabályozottak, van saját vezetésük, működési szabályzatuk. A teljesen informális, rövid élettartamú, laza belső szerkezetű vagy vezetésű szervezeteket tehát nem tekintjük a nonprofit szektor részének.

Ami a definícióból kimaradt

Magunk is tudjuk, hogy ez a definíció így nagyon tág, sok olyan elem maradt ki belőle, amelyet a miénknél fejlettebb nonprofit szektorral rendelkező országokban szükségesnek tartanak a meghatározásba beépíteni. Ezek a következők:

→ A közérdekű tevékenység, a közjó szolgálata mint a nonprofit szektorhoz tartozás kritériuma. Ez a kritérium mindazokat a szervezeteket kizárja a nonprofit szektorból, amelyek kizárólag saját tagjaiknak nyújtanak szolgáltatásokat, és nem a tágabb közösség (lakóhely, nemzet, hátrányos társadalmi helyzetűek stb.) érdekeit szolgálják. Ez az elv a fejlett demokráciákban is vitatott, de különösen az lenne a mi helyzetünkben, amikor a társadalom szövetének regenerálódása, a társadalmi önszerveződés spontán folyamatának megerősödése, a demokratikus jogok intézményesülése vitathatatlanul a társadalom elemi érdeke.

— A szervezet bevételeinek számottevő része magánadományokból származik, tevékenységét a tagok és támogatók önkéntesen vállalt munkájára alapozva végzi. Ennek a kritériumnak az érvényesülését ugyan nagyon fontosnak és kívánatosnak tartjuk, de nem szívesen zárnánk ki a nonprofit szektorból azokat a szervezeteket, amelyek ezeket a feltételeket egyelőre nemigen tudják kielégíteni, s főleg állami támogatásokból és tevékenységük díjbevételeiből valamint vállalkozási bevételeikből élnek.

— A szervezet nem elsősorban politikai célra szerveződött, tehát nem politikai párt vagy egyéb olyan szervezet, amely a kormányhivatalokba kíván jelölteket bejuttatni, esetleg hivatásszerűen törekszik a kormány befolyásolására. Ennek a kritériumnak az alkalmazása külföldön is elég bizonytalan. Az Egyesült Államokban (mint az O'Connell és Hodgkinson tanulmányból látható) keményen igyekeznek ugyan a nonprofitokkal szemben érvényesíteni a lobbyszás tilalmát, de a közönség politikai informálása vagy a kormány konkrét kérdésekben való befolyásolására törekvő érdekvédelmi tevékenység megengedett.

— A szervezetet nem elsősorban vallási tevékenységet folytat. Ennek értelmében maguk az egyházak nem sorolhatók a nonprofit szervezetek közé, de az egyházi irányítás és ellenőrzés alatt működő, egyházi finanszírozású oktatási, kulturális és szociális szervezetek igen. Ez a kritérium, bár a kutatók gyakran felvetik a szükségességét, a gyakorlatban másutt is csak ritkán kerül alkalmazásra. Ma Magyarországon a reneszánszukat élő egyházaknak a nonprofit definícióból való kizárása minden szakmai indokoltsága ellenére is kivihetetlennek tűnik.

Összefoglalva: egyelőre a tág definíció hazai alkalmazását látjuk célszerűnek, azzal a megszorítással, hogy ez nem jelenti nem jelentheti a szektor homogén egységként való kezelését. Mind az elemzéseknek, mind a szektor gazdasági szabályozásának legfeljebb kiinduló pontja a definíció, a továbbiakban a szektor belső differenciáltságát is figyelembe kell venni.

Ami a definíciós viták mögött van

A mai magyar definíciós viták hátterében részben az a törekvés áll, hogy a definíciót a pénzügyi szabályozással kapcsolják össze, s azt tekintik nonprofitnak, aminek adókedvezményeket és egyéb szabályozási előnyöket kívánnak biztosítani. Ez a törekvés természetesen érthető, de szakmailag aligha helyeselhető. Minden nemzetközi tapasztalat [lásd például Simon (1987) vagy Knapp és Saxon-Harrod ebben a folyóiratomban megjelenő írását] azt mutatja, hogy a pénzügyi szabályo-

zás a nonprofit szektoron belül sem egységes. Maga a nonprofit státus jogot ad ugyan bizonyos általános kedvezményekre, de ezen túl a tényleges tevékenységtől, a működés körülményeitől, a közérdekűségtől és a társadalmi ellenőrzés lehetőségétől függően a szabályozás is differenciálttá válik.

A nonprofit definíció körüli viták egyik forrása az, hogy a szektorral kapcsolatos napi tapasztalatok meglehetősen ellentmondásosak. A társadalmi öntevékenység és a jótékonyág szép példái mellett egész sor olyan jelenséggel is találkozunk, amelynek nemigen lehet örülni. S itt most nem is elsősorban a nonprofit státussal (a szabályozás sajátosságaiából adódóan főleg az alapítványi formával) való visszaélésekre gondolunk, hanem inkább azokra az esetekre, amikor az emberek jó célok érdekében, jóhiszeműen járnak el, s szakmailag mégis indokolatlannak tűnik, hogy ezt éppen alapítványi formában teszik. (Tudni kell, hogy a vállalkozási jövedelmek adómentességét és az adományok adóalapból való leírhatóságát a mai szabályok szerint automatikusan csak az alapítványi forma biztosítja.)

A továbbiakban — ha csak dióhéjban is — az alapítvány intézményének ezeket a speciálisan magyar problémáit tekintjük át, mert jórészt ezek adják a definíciós viták érvanyagát és motivációját.

Az alapítványi forma „túlhasználása”

A „jóhiszemű visszaélések” egyik tipikus (és elég gyakori) esete az, amikor az emberek azzal a céllal hoznak létre alapítványt, hogy valamelyest enyhítsék a sokáig szocialistának nevezett elosztási rendszer okozta egyenlőtlenséget. Magyarországon számos olyan oktatási, kulturális, egészségügyi, szociális és kommunális szolgáltatás van, amely az állampolgárok egy részének ingyen áll rendelkezésére, a többieknek (főleg a szegényebbeknek, kisebb településeken élőknek) viszont nem. Ha ez utóbbiak nehéz összegeket áldoznak azért, hogy vízvezeték, csatornahálózatot, környezetvédelmi berendezéseket, nyelvviskolát vagy kábeltelvíziós hálózatot hozzanak létre maguknak, joggal érezhetik úgy, hogy ez a tevékenységük érdemes az adókedvezményekre. Ha ez a kedvezmény csak úgy szerezhető meg, hogy az egyébként nem kedvezményezett cél érdekében alapítványt hoznak létre, akkor létre fogják hozni az alapítványt.

A kutató mondhatja azt, hogy ezek a szó klasszikus értelmében nem alapítványok, hanem olyan nonprofit szervezetek, amelyek kizárólag a tagjaiknak nyújtanak szolgáltatásokat. Szakmai megfontolások alapján egyebet aligha mondhat. Ennél azonban érdemes valamivel mélyebbre menni, s szembenézni a valódi problémával.

Az alapítványoknak szánt adományok adómentességét azzal szokás igazolni, hogy az alapítványok közcélokat szolgálnak, általánosan elismert társadalmi problémák enyhítésére, közösségi feladatok megoldására törekszenek. Az a szabályozás, amely az ilyen fajta adókedvezményt csak az alapítványoknak adja meg, azt sugallja, hogy a nem alapítványi formában működő nonprofit szervezetek társadalmi hasznossága kisebb, ami nyilvánvalóan nem igaz, vagy legalábbis nem minden esetben igaz. Sokkal kevésbé nyilvánvaló, hogy melyek azok a nonprofit tevékenységek, amelyeknek a közcélúságát adókedvezmé-

nyekkel kellene honorálni. Ezt a kérdést persze sosem fogjuk teljesen és kielégítően megválaszolni, de — úgy tűnik — van egy olyan kritérium, amit alkalmazni lehetne: Ha valamilyen szolgáltatás (legyen az csatornázás vagy nyelvtanítás) elég fontos ahhoz, hogy bizonyos helyeken és bizonyos állampolgárok számára az állami költségvetésből finanszírozzák, akkor az adókedvezményekre is érdemes, amennyiben más állampolgárok maguk vállalnak érte áldozatokat. S ha a hatóságok nem akarják, hogy ilyen célokra alapítványok jöjjenek létre, akkor az ilyen típusú szolgáltatásokat nyújtó nonprofit szervezeteknek is az alapítványokéhoz hasonló adókedvezményeket kell adniuk.

A problémák egy másik csoportját reprezentálják az állami és a nonprofit szektor határán létrejött alapítványok.

Adománygyűjtő és vállalkozási tevékenységének lebonyolítására az elmúlt években a magyar kórházak, klinikák, egyetemek és főiskolák többsége alapítványokat hozott létre, s gyakoriavá váltak az iskolák, könyvtárak, művelődési házak mellett működő alapítványok is. Ezek az alapítványok jogilag, formailag függetlenek, de aligha tekinthetők klasszikus magánalapítványoknak. Sokkal inkább hasonlítanak a külföldi egészségügyi, oktatási és kulturális intézmények adománygyűjtésre szakosodott részlegéhez, mint a valódi alapítványokhoz.

Mondanunk sem kell, hogy ezek az állami intézmények nem jókedvükben, hanem gazdasági kényszerből fognak vállalkozásokba és próbálnak mecénásokra, szponzorokra szert tenni. Költségvetésüket az utóbbi években (részben az infláció, részben a restriktív intézkedések) úgy megnyírbálták, hogy a pusztá fennmaradás és a működőképesség megőrzése érdekében is pótlólagos források után kell nézniük. Költségvetési intézményként azonban nem élvezik az alapítványoknak járó adókedvezményeket, így kézenfekvő számunkra az alapítványok létrehozása.

Az imént azt mondtuk, hogy az így létrejövő szervezetek nem valódi alapítványok. Azt is mondhattuk volna azonban, hogy a piacra kényszerített költségvetési intézmények már nem valódi közintézmények. És valóban, egy részük határozott hajlandóságot mutat a nonprofit forma felé való elmozdulásra.

A „távolságtartás elvének” (*arm's length principle*) alkalmazása a közszolgáltatások biztosításában a hagyományosan erősen centralizált Magyarországon merőben új gondolatnak számít. Az állami finanszírozásnak a szakmai függetlenséggel és a társadalmi ellenőrzéssel való összekapcsolása, a távolságtartási modell kiépítése eléggé problematikus módon, a nagy állami alapítványok létrehozásával kezdődött meg. Az alapítók többnyire kormányzervek voltak, a kuratóriumok is jórészt az állami hivatalnokokból kerültek ki, biztosítva ezzel az alapítványtevők redisztribúciós hatalmának tartósítását. A probléma itt egyszerre szakmai és politikai: ahhoz, hogy ezek a szervezetek valódi alapítványokká váljanak egyrészt vagyoni helyzetüket kellene rendezni (eredetileg általában folyó költségvetési támogatást rendeltek melléjük), másrészt arról kellene gondoskodni, hogy kuratóriumuk a tevékenységük szerint illetékes szakmai testületek képviselőiből álljon össze.

Az első nagy állami alapítványokkal kapcsolatos tapasztalatok intő példaként szolgálnak a jövőre nézve is. Nem kétséges, hogy a privatizációs folyamatban bizonyos állami vagyonrészeket célszerű lesz olyan alapítványokra bízni, amelyek részt vállalnak a társadalmi problémák

megoldásában. Ügyelni kell azonban arra, hogy ez a társadalmisítás valóban társadalmisítás legyen, s ne egyszerűen az állami vagyonnak a magánszférába való ellenőrzetlen átengedése.

Összefoglalás

Természetesen nem hisszük, hogy ebben a rövid írásban megoldottuk a nonprofit szektor definíciójának problémáját. Azt reméljük azonban, hogy sikerült felvetnünk néhány továbbgondolásra érdemes, vitára ingerlő kérdést, s legalább részben megvilágosítottuk a definíciós vita mögött mélyebben rejlő összefüggéseket, a gyakran elhallgatott, szakmai érvekbe burkolt érdekkonfliktusokat.

Cikkünk vitacikk, kérjük és várjuk az érdekeltek hozzászólásait, bíráló vagy gondolatainkat továbbfejlesztő észrevételeit.

Irodalom

- DiMaggio, P. J.—Anheier, H. K.: The Sociology of Nonprofit Organizations and Sectors. *Annual Review of Sociology*, 1990. 137—159.
- Hansmann, H. B.: The Role of Non-profit Enterprise. *Yale Law Journal*, 1980. 835—898.
- James, E.: The Nonprofit Sector in Comparative Perspective. in: Powell, W. W. (ed.): *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Yale University Press, New Haven, 1987. 397—415.
- Salamon, L. M.: Az állam és a nonprofit szektor kapcsolata a költségvetési megszorítások időszakában (Az USA tapasztalatai) — *Kultúra és Közösség*, 1989/3. 24—40.
- Simon, J. G.: The Tax Treatment of Nonprofit Organizations: A Review of Federal and State Policies. In: Powell, W. W. (ed.), *id. mű*, 67—98.
- Weisbrod, B. A.: Financing Nonprofit Organizations: Sales Revenue and Competition with Private Enterprise. In: *Working Papers — Independent Sector and United Way*, Washington, D. C. 1988. 404—422.